

LA REFORMA EDUCATIVA GLOBAL

Amadeu Sanz

Membre del secretariat
nacional d'STEPV

El Global Education Reform Movement (GERM) és un germen contagiós que emmalalteix els sistemes educatius i les persones que hi treballen, amb una simptomatologia típica de privatització, desregulació i retallades.

Es ben conegut el paper d'ideòleg de **Milton Friedman** en l'expansió de les polítiques neoliberals des del nucli de l'escola de Chicago. En 1955 va publicar l'assaig *The role of government in education*, en què exposava com calia aplicar les seues idees de privatització, desregulació i retallades en els serveis públics a l'ensenyament: l'Estat subministraria un xec escolar a les famílies perquè triaren el centre. Així, els centres, que haurien de competir entre si per fer-se més atractius davant les famílies i l'alumnat, es veurien obligats a optimitzar aquells recursos que, sota el control estatal, suposaven un malbaratament, i tot plegat redundaria en la millora de la qualitat del producte que oferien: l'educació. Amb el tancament de les escoles públiques i l'acomiadament del professorat, la mà invisible del mercat podria crear un sistema educatiu universalment excel·lent. Aquest programa formava part d'un altre de més ambiciós de liberalització radical de l'economia i de desmantellament dels estats. Com descriu **Naomi Klein** en *La doctrina del shock*, la seua aplicació traumàtica en diverses economies va ser la causant d'enormes patiments en els pobles, d'un augment inèdit de les desigualtats socials i econòmiques, i de la mort de milions de persones.

Tanmateix, l'estratègia de doblegar la voluntat d'una ciutadania aterrida que tan bé havia funcionat en molts llocs, als EUA o en altres països del seu entorn xocava amb una sèrie de dificultats: un nivell de cohesió social més alt, fruit d'anys de polítiques d'orientació socialdemocràtica, i uns governs que es veien sotmesos a l'escrutini regular dels processos electorals, feien el programa poc atractiu per a la classe política i la ciutadania.

El problema que havien d'afrontar era el de crear artificialment aquella situació d'emergència que justificaria el desmantellament d'uns sistemes educatius públics que, aparentment, complien la funció igualitària de subministrar una via de progrés social a través de l'educació.

El primer pas es va donar amb la publicació d'estadístiques que, amb la seua àureola d'objectivitat científica i el seu èmfasi en els resultats del sistema, i no en les condicions i el procés en què es produeix l'ensenyament, creaven un ambient de sospita i de desprestigi del sistema educatiu i dels agents implicats: principalment el professorat i els poderosos sindicats que garantien els seus drets.

La campanya es va mamprendre als EUA pels anys setanta del segle passat, durant el govern de Ronald Reagan. Diversos informes apuntaven a una crisi educativa que era percebuda com un

problema de seguretat nacional. No obstant això, el moviment neoconservador nord-americà hagué d'esperar fins aquest segle perquè l'administració Bush llançara la seua reforma *No child left behind*, que introduïa l'avaluació externa dels centres i del professorat i condicionava l'obtenció de recursos dels centres a la millora en aquelles proves. També possibilitava el tancament dels centres que no milloraven i l'acomiadament de tot el seu professorat. Aquests centres serien substituïts per escoles charter, una mena d'escoles concertades de finançament públic, però de titularitat i gestió privada, normalment a càrrec de corporacions.

En l'àmbit global, l'aparició d'una sèrie de tests on es comparava el rendiment dels sistemes educatius de tot el món –els PISA, TIMMS, PIRLS–, propiciats per organismes internacionals controlats per quadres de la ideologia neoliberal –l'OCDE o l'FMI–, i d'informes de consultores privades –l'informe Mackinsey– o de think tanks conservadors –la FAES del Partit Popular, a l'Estat espanyol– reforçava la percepció de la urgència d'una reforma educativa en tots aquells països que aspiraven a competir en una economia global desregulada.

Amb l'assessorament de les multinacionals de l'educació, governs neoliberals de tot el món s'han posat a la faena de crear un mercat educatiu sota el principi de la lliure competència, en un fenomen internacional que **Pasi Shalberg**, un dels gurus del sistema educatiu finés, anomena *Global Educational Reform Movement* o Moviment Global per la Reforma Educativa (la seua sigla, GERM, evoca intencionadament la paraula *germen*). "Aquesta infecció global", diu Shalberg, "viatja en la primera classe dels avions i es contagia en cimebres de ministres d'Educació i en reunions d'experts; es propaga en els mitjans de comunicació dominants i passa d'un sistema educatiu al del veí: en conseqüència, les escoles emmalalteixen, el professorat se sent malament i l'alumnat aprén menys." No cal dir que suposa la pèrdua de desenes de milers de llocs de treball en l'ensenyament i una galopant desigualtat en l'accés a l'educació, amb diversos models d'escola, adequats en recursos a l'extracció social de l'alumnat.

L'ESTAT ESPANYOL

A l'Estat espanyol hi ha encara la percepció que la intervenció de l'Estat en la provisió de serveis públics gratuïts i d'abast universal, com ho és l'escola pública, havia sigut un dels grans avanços que havia dut la transició democràtica. La població no sembla molt entusiasmada amb el seu desmantellament. Tot i els avanços cap a la

privatització a través dels concerts educatius i el buidament de les instàncies de gestió democràtica dels centres, hi ha la convicció que l'escola pública és un servei que l'Estat té l'obligació de proveir i administrar. Si els resultats de les proves d'avaluació no situen el sistema educatiu en el part més alta dels rànquings, això és un aspecte que cal millorar per la via d'una aposta més decidida en inversions i en el reforç a la tasca del professorat, però no pot servir de justificació a la privatització radical del sistema.

Un altre impediment el constitueix el col·lectiu docent –extensible a gran part de la comunitat educativa–, un col·lectiu laboral encara temible si fa efectiva la seua capacitat organitzativa –amb un dels índexs de sindicació més alts–, i per la seua capacitat d'elaborar una narrativa versemblant, alternativa al discurs neoliberal.

A favor del moviment reformista hi ha la crisi econòmica, un ingredient que pot modificar la disposició contrària de la societat a la privatització de l'escola pública i dels altres serveis públics essencials. Al PP ja no li cal prendre's la pena de convèncer la ciutadania que el seu model de buidament de l'Estat és més desitjable que el model d'un estat del benestar. En té prou d'apel·lar a la dificultat de finançar els serveis públics enmig de la crisi del deute, i excusar-se i lamentar-se pel dolor que la seua política puga causar: "Ho fem pel vostre bé." Compta amb la confiança que la ciutadania té poc de marge de maniobra perquè es troba espantada pels efectes devastadors d'una crisi que ha provocat un atur massiu i un empobriment generalitzat i, pitjor encara, perquè globalment no percep el lideratge d'unes organitzacions polítiques i sindicals molt desacreditades, siga per la seua responsabilitat recent en el govern, o per la distància i desconfiança de determinats sindicats cap a la classe que se suposa que representa.

A més del patró comú de les reformes del GERM –avaluacions externes, competitivitat entre escoles, llibertat d'elecció d'escola per a les famílies, segregació en itineraris formatius–, el projecte educatiu del PP presenta unes característiques pròpies de la peculiar idiosincràsia espanyola. La ideologia de la classe dominant espanyola s'ha caracteritzat pel que en diuen nacionalcatolicisme, i que sintetitzen algunes de les consignes del franquisme: "Por el Imperio hacia Dios" o "Una, grande y libre".

Primerament, hi ha la concepció d'un estat confessional que va íntimament lligat als manaments doctrinals de la jerarquia catòlica espanyola. En segon lloc, la pluralitat històrica, cultural i lingüística de l'Estat posa en perill el paper de reserva espiritual i la unitat de destí que Déu atorgà a Espanya quan

creà el món. Una part de la classe dominant espanyola ha sentit que la laïcitat de l'Estat i la descentralització autonòmica eren un accident històric que prompte o tard calia revertir per a tornar a un estat natural de les coses.

AMB EL TANCAMENT DE LES ESCOLES PÚBLIQUES I L'ACOMIADAMENT DEL PROFESSORAT, LA MÀ INVISIBLE DEL MERCAT PODRÀ CREAR UN SISTEMA EDUCATIU UNIVERSALMENT EXCEL·LENT.

EL PROGRAMA ÉS SIMILAR EN TOT EL MÓN: AVALUACIONS EXTERNES, COMPETITIVITAT ENTRE ESCOLES, LLIBERTAT D'ELECCió D'ESCOLA PER A LES FAMÍLIES, SEGREGACió EN ITINERARIS FORMATIUS.

LA PLURALITAT HISTòRICA, CULTURAL I LINGÜÍSTICA DE L'ESTAT POSA EN PERILL EL PAPER DE RESERVA ESPIRITUAL I LA UNITAT DE DESTÍ QUE DÉU ATORGÀ A ESPANYA QUAN VA CREAR EL MÓN.

CULPABILITZAR EL PROFESSORAT

Cal esperar que els pròxims mesos coneguem un enduriment de la campanya de descrèdit del professorat i dels sindicats que el representen. Recentment, ja hem vist alguns indicis de per on poden anar les coses. Així, mitjans de comunicació suposadament progressistes, com *El País*, ara controlat pel BBVA, publiquen els resultats d'uns exàmens per a mestres que qüestionen la preparació dels aspirants, perquè s'enganyen en preguntes que semblen extrems del *Trivial Pursuit*. O una campanya difamatòria de les joventuts del PP que anima els i les estudiants a denunciar el professorat que adoctrine en classe.

Enmig de les retallades que pateixen les plantilles de professorat, l'augment de ràtios i de càrrega lectiva del professorat, junt amb la minva de recursos per a les escoles, és previsible que els resultats de l'informe PISA 2013, que s'haurà de publicar en 2014, redundi en la desqualificació de l'educació als nostres territoris. La seua interpretació esbiaixada pot servir de munició propagandística de la urgència de la privatització. L'estratègia de la propaganda del GERM passa per formular el que s'anomena el "menor denominador comú": una veritat inqüestionable que aglutine el consens de l'opinió pública. Aquest ha de ser que si el sistema educatiu fracassa és per la incompetència d'un professorat poc preparat, massa acomodat, massa ben pagat. Així, al País Valencià, la consellera d'Educació invoca la necessitat d'atraure "els millors" a les aules com a excusa per a la rebaremació de les borses del professorat interí, que pot suposar la pèrdua del lloc de treball per a milers de docents.

En aquesta línia de descrèdit del professorat, algunes institucions i governs, com el de Madrid, volen importar iniciatives com el *Teach for America* (TFA) nordamericana a través de la seua franquícia internacional *Teach for All* (TFA). Als EUA, TFA funciona com una mena de voluntariat per mitjà del qual, amb la connivència dels governs interessats, joves llicenciats exerceixen la docència durant dos cursos amb la finalitat d'evangelitzar en les comunitats educatives més desfavorides les bondats de la privatització de l'educació, sota l'eufemisme de l'expansió de les oportunitats. En la iniciativa, segons TFA, ja hi han participat més de 30.000 persones acabades de llicenciar, i ha tingut un èxit redó, especialment pel que fa a la fortuna personal de la seua fundadora, **Wendy Kopp**, que ingressa 400.000 dòlars l'any, i per a les finances de l'organització, que ha recollit més de 5.000 milions de dòlars en fons públics els darrers cinc anys (via Diane Ravitch, *dianeravitch.net/2013/03/21/tfa-follow-the-money/*). A l'Estat espanyol TFA es diu *Empieza por educar*, i la presidenta del seu patronat és **Ana Patricia Botín**, filla d'Emilio Botín, president del Santander (www.empiezaporeeducar.org).

Els taurons del mercat, una vegada han sentit l'olor de la sang, s'enrossinaren en una porfia en què no tenen res a perdre i molt a guanyar: un bon pessic de la factura de l'Estat per al benestar de les persones. Coneixem la visió que

tenien els economistes del Banc Mundial durant el colp d'Estat de Boris Yeltsin de 1993 a Rússia, que va suposar la privatització total de la URSS, i que va tindre com a conseqüència l'empobriment sobtat, i la mort de milions de persones: "Mai no m'he divertit tant en la vida" (Charles Blitzer, economista principal del Banc Mundial en declaracions al *Wall Street Journal*; citat per Naomi Klein).

En una situació de campe qui puga, no és descartable el perill del foc amic: el pànic pot apoderar-se d'alguns sindicats que desconfien de l'energia dels treballadors i treballadores per a oposar-se a les retallades, la desregulació i la privatització i autoorganitzar-se. No és descartable una campanya antisindical i de desmobilització per part d'algun sindicat que se senta temptat d'intentar sobreviure a costa de representar un rol en la contenció de les mobilitzacions.

EL CAS SINGULAR DE FINLÀNDIA

Com en els còmics d'Astèrix, en el panorama global dels sistemes educatius hi ha un estat que va contra corrent: Finlàndia. Amb uns resultats excel·lents en PISA i els altres rànquings de qualitat educativa, la seua única existència és una esmena a la totalitat dels pressupòsits ideològics del neoliberalisme. Quines són les claus de l'èxit del sistema finès? En primer lloc, afirma Pasi Shalberg, mai no es van proposar puntuar alt en cap rànquing d'avaluació. L'objectiu declarat de la reforma finesa era construir un sistema que donara una oportunitat real a tot l'alumnat d'accedir a una educació de la màxima qualitat. Per això, van aplicar mesures financeres, de formació del professorat i de dignificació de la rellevància social de la seua tasca. Van atorgar als centres un alt nivell d'autogestió democràtica. I van descartar encomanar la feina a la iniciativa privada. El sistema educatiu finès ompli d'orgull el govern i el poble de Finlàndia, no pel seu èxit en els rànquings internacionals, sinó perquè ha tingut èxit en el compliment de la tasca d'un estat responsable: proveir un servei públic de qualitat per a totes i tots.

¿Quant de temps podrà sobreviure el sistema educatiu com una illa paradisiàca d'igualtat i excel·lència educativa enmig del soroll i la fúria de la privatització mundial? Els finesos fan bé de no descuidar els efectes d'una bona campanya propagandística i no dubten a enviar els seus ambaixadors allà on els vulguen escoltar. Recentment va visitar Madrid Reijo Laukkanen, professor de Política Educativa Internacional, i va explicar per què a Finlàndia no s'avaluava el professorat: "No cal. Els avaluen els mateixos pares i mares. Si hi ha cap problema amb el nivell educatiu o els coneixements de l'alumnat, són ells que hi intervenen. I això no sol passar" (*El País*, 14/3/13). Amb una naturalitat semblant s'expressa Pasi Shalberg: "El pitjor enemic de la creativitat és l'estandardització. Preparar la gent jove per a una economia competitiva exigeix uns sistemes educatius menys competitius. Els autèntics guanyadors no competeixen, cooperen." Es pot consultar els ví-

ESCOLA PÚBLICA ALS EUA: L'ÚLTIMA FRONTERA

Als EUA s'han donat alguns dels episodis més cruels de la campanya de desprestigi del professorat i del sistema de l'escola pública. Algunes empreses i personatges mediàtics i poderosos, amb interessos en la privatització de l'enorme pastís que suposa la inversió pública en l'educació han finançat campanyes publicitàries en horaris de màxima audiència, superproduccions de Hollywood (el documental "Waiting for Superman") i moviments de "voluntaris" que escampen la doctrina que si el sistema educatiu va malament és per culpa del professorat i d'uns sindicats que defenen uns privilegis il·legítics. Així, acusen el professorat d'avançar, en nom d'un igualitarisme tronat, el seu interès corporatiu a les expectatives de futur de milions de xiquetes i xiquets als quals se'ls nega l'oportunitat del desclassejament per la via de l'educació.

En realitat, el que hi ha en marxa als EUA és una enorme operació de privatització del nucli de les funcions de l'estat. Com ja va passar amb la privatització de l'exèrcit amb l'excusa de la guerra contra el terrorisme i la invasió de l'Iraq, l'administració de Bush, de primer, i la d'Obama a continuació, s'han proposat convertir l'educació en una mena de franquícia: els diners públics són lliurats a empreses perquè presten uns serveis que fins ara eren obligació de l'Estat.

Mark Zuckerberg i Bill Gates són dues de les personalitats VIP amb interessos en la privatització de l'escola pública als Estats Units, a través de les seues respectives fundacions, Startup Education i la Gates Foundation.

deos de les conferències que dicta arreu del món i els textos i llibres de Shalberg en pasisahlberg.com. Recentment, també el govern finès ha publicat en diferents llengües un fullet que explica al món les virtuts del seu sistema (*Finnish education on a nutshell*, en www.feg.fi/education.html).

Tot i partir d'una situació de desavantatge respecte a la situació del sistema educatiu finès, fariem bé de preparar una narrativa que pose en valor les fortaleses del nostre sistema educatiu, i que formule, en positiu, les millores que cal escometre per a assolir un alt grau d'excel·lència, no en els rànquings de PISA, sinó en la satisfacció i identificació de la ciutadania amb un sistema educatiu que li pertany. Un dels punts en què excel·leix el nostre sistema és en la igualtat: segons el mateix informe que ens desacredita en matemàtiques, l'escola a l'estat espanyol és un dels més cohesionats del món (*Equity and Quality in Education: Supporting Disadvantaged Students and Schools*, OCDE, 2012). Els governs i els mitjans oculten interessadament aquest fet. D'altra banda, a les xifres de fracàs escolar, cal oposar l'èxit que suposa quant a "ocupabilitat", el fet que desenes de milers de les últimes generacions de joves formats per aquest sistema educatiu passen a competir amb èxit en el mercat internacional de treball a través de l'emigració. El que devalua la seua "ocupabilitat" no és el sistema educatiu, sinó el col·lapse d'un model productiu basat en el pelotazo i la corrupció. El model productiu no és responsabilitat del professorat, sinó dels governs i de la classe empresarial, els "emprenedors". El sistema educatiu pot cooperar decidivament en l'emergència d'un nou model productiu basat en el "talent" d'una societat i d'un alumnat al qual se li done l'oportunitat

de desplegar tota la seua creativitat i iniciativa en un context educatiu de llibertat i de suport a les diferències individuals i a les característiques de l'entorn social, cultural, geogràfic i econòmic. Per això necessitem una àmplia autonomia dels centres educatius basada, no en la competència amb les altres institucions acadèmiques, sinó en la seua gestió democràtica i cooperativa. Cal també un professorat creatiu i compromès en la tasca d'una educació transformadora. Aquest compromís no s'arranca amb l'amenaça de la pèrdua del prestigi, dels drets laborals o del lloc de treball, sinó amb la convicció del govern i de tota la societat en l'empresa que cal dur a terme. El compromís es realitza amb la instauració d'un clima de confiança en la comunitat educativa perquè del diàleg al seu interior puguen sorgir les estratègies de millora.

A més, les nostres sistemes educatius encara fan una aposta, per més incompleta que ens sembla, per la dignificació de les cultures no castellanes i la normalització de les llengües pròpies de cada territori. A vegades això suposa, com ara al País Valencià, el total de la inversió social que hi ha en la difusió i normalització de la llengua pròpia. D'altra banda, el bilingüisme primerenc que aporta el nostre sistema escolar facilita a l'alumnat l'adquisició d'una tercera o quarta llengua en estadis educatius posteriors.

Tenim un sistema educatiu que va en la línia correcta, que és millorable si s'involucra en la tasca tota a comunitat educativa i si, en compte de descoratjar el professorat amb la precarització laboral i el descrèdit de la seua feina, es reforça el seu compromís amb l'ajuda que calga per millorar la seua formació i el manteniment d'unes condicions laborals dignes.